

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ СЛАВІСТИКИ

УДК 398.332.4(476.2)

*Валянціна Новак
(Мінск, Рэспубліка Беларусь)*

КАЛЯДНА-НАВАГОДНЯ І МАСЛЕНІЧНЫЯ АБРАДЫ, ЗВЫЧАІ І ПЕСНІ ЖЫХАРОЎ ЧАЧЭРСКАГА РАЁНА ГОМЕЛЬСКОЙ ВОБЛАСЦІ

У статті розкрито регіонально-локальні особливості побутування колядно-новорічних і олійних обрядів, звичаїв і пісень на території одного з районів Гомельської області – Чечерського. Виявлено місцеві особливості святкування Різдва, Нового року та Водохреща, а також Масляної.

Ключові слова: фольклор, народний календар, ритуал, обрядовий комплекс, Масниця, місцева специфіка, звичай, традиції, ворожіння.

У артыкуле раскрыты рэгіянальна-лакальныя асаблівасці бытвання калядна-навагодніх і масленічных абрадаў, звычаяў і песень на тэрыторыі аднаго з раёнаў Гомельскай вобласці – Чачэрскага. Выяўлены мясцовыя адметнасці святкавання Ражаства, Новага года і Вадохрышча (“Крещения”), а таксама Масленіцы.

Ключавыя словы: фальклор, народны календар, рытуал, абрадавы комплекс, Масленіца, мясцовая спецыфіка, звычай, традыцыі, варажба.

Regional and local peculiarities of the existence of Christmas, New Year's and Shrovetide rites, customs and songs on the territory of Chachersk district of Gomel region are described in the article. The local typi-

cal features of the Christmas, New Year and Epiphany and also Pancake week celebration are shown.

Keywords: folklore, folk calendar, rite, ritual complex, Shrovetide, local peculiarity, custom, traditions, divination.

Фальклорна-этнаграфічная спадчына Чачэрскага раёна складае багаты пласт агульнаэтнічнай народна-паэтычнай творчасці аднаго з рэгіёнаў Беларусі – Гомельскай вобласці. Да сённяшняга часу захоўваюцца ў народнай памяці ўнікальныя звесткі аб некаторых фальклорна-этнаграфічных традыцыях мінулага, якія вызначаюцца багатай мясцовай спецыфікай, у прыватнасці гэта зімовыя і масленічныя абрады, звычаі і песні. У мясцовым народным календары, цесна звязаным з працоўнай дзейнасцю чалавека, знайшлі адлюстраванне яго спрадвечныя клопаты пра ўраджай на палетках, прыплод свойскай жывёлы на падвор’і, сямейны дабрабыт. Падчас зімовых навагодніх святкаванняў жыхары Чачэршчыны, як і ў іншых раёнах Гомельшчыны, калядавалі, вадзілі казу, рыхтавалі абрадавую страву – куццю, заклікалі мароз на вячэру, каб засцерагчы ніву ад замаразкаў, выконвалі калядна-шчадроўныя песні, у якіх велічалі гаспадароў і іх дзяцей, услаўлялі працавітасць і руплівасць, высокія маральна-этычныя якасці, варажылі на добры ўраджай і суджанага, верылі ў жыццядзейнасць прыкмет і павер’яў.

У структуры калядна-навагодняга абрадавага комплексу Чачэршчыны мелі месца як традыцыйныя для зімовай каляндарнай абраднасці беларусаў і іншых славянскіх народаў кампаненты (рытуальная трапеза, звязаная з падрыхтоўкай абрадавай стравы – куцці, абходныя шэсці калядоўшчыкаў, рытуальныя дыялогі, варажба, прыкметы і павер’і, выкананне велічальна-віншавальных калядна-шчадроўных песень), так і спецыфічна адметныя (абрад пераносу свячы, пераапананне ў цыган і інш.). Засяродзім спачатку ўвагу на лакальных асаблівасцях, характэрных для святкавання першай, другой і

трэцяй куцці, адпаведна звязаных з Ражаством, Новым годам і Вадохрышчам. Напярэдадні першай каляднай вячэры, якую называлі ў народзе поснай, але ўрачыстай куццёй, старанна ўсё прыбіралі ў хаце, «вымываліся, вывешвалі чыстае, елі поснае» (запісана ў в. Бабічы ад Клёцавай Марыі Піліпаўны, 1916 г. н.).

Мясцовыя жыхары абавязкова рыхтавалі абрадавую страву – кашу: або з ячменных круп («Варылі куццю на кожную Каляду. Куцця – гэта ячменная густая каша» (запісана ў в. Бабічы ад Клёцавай Марыі Піліпаўны, 1916 г. н.)), або з пярловых круп («Паўсюду вараць пярловую кашу» (запісана ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.)), («Першая куцця была перад Ражаством. Да яе варылі посную кашу з пярлоўкі» (запісана ў в. Іванаўка ад Марозавай Ульяны Паўлаўны, 1931 г. н.)).

Рытуал заклікання марозу, што з'яўлялася неад'емным кампанентам калядна-навагодняга абрадавага комплексу, адбываўся на Чачэршчыне на ўсе тры куцці: «Мароз, мароз, хадзі гушчу есць. Улетку не бывай, цвятоў яблынь не збівай, а то будзем даўбнёй біць» (запісана ў в. Нісімкавічы Чачэрскага раёна ад Балыковай Марыі Ігнатаўны, 1909 г. н.). Напрыклад, жыхары г. Чачэрска звязвалі рытуал заклікання марозу з першай куццёй: «Мароз, мароз, хадзі з намі куццю есці, каб летам марозу не бываць і цвятоў не з'ядаць», верылі, што ўдача чакае таго чалавека, хто знойдзе пакладзеную ў кашу капейку: «Хто яе знойдзе, таму будзе ўдача» (запісана ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.). Зварот да марозу – гэта сімвалічны зварот да памерлых продкаў, каб заручыцца іх падтрымкай у побыце і гаспадарцы.

У в. Кавалёў Рог рытуальнае закліканне марозу адпавядала закліканню духаў продкаў на вячэру, што атрымала выражэнне ў наступнай славеснай формуле: «Дзяды, дзяды, хадзіце к нам вячэраць» (запісана ад Кудзінавай Ганны Васільеўны, 1931 г. н.). Варта адзначыць, што прыведзеныя прыклады, звязаныя з закліканнем марозу, пацвярджаюць той факт, наколькі важна

было для мясцовых жыхароў дакладна выканаць гэты рытуал, звязаны з пачаткам падрыхтоўкі да ўсіх гаспадарчых работ, каб атрымаць у будучым добры ўраджай зерневых і агароднінних культур. Як слухна адзначыла даследчыца Г. А. Барташэвіч, «абавязковасць рытуальных формул як сродку, які садзейнічае чакаемаму жадаанаму, і як засцерагальнага сродку характэрна для многіх момантаў каляднага абраду, у тым ліку куцці» [1, с. 149–150].

Паводле сведчанняў інфармантаў, лыжкай у куцці рабілі крыж і «з кожнага вугалка бяруць кашу і прыгаварываюць: “Гэта для авечак, каб у полі не кацілісь, а дома, гэта – карове, каб малако дамоў насіла, гэта – коніку, каб добра зямлю пахаў, а гэта – на ўраджай”» (запісана ў в. Кавалёў Рог ад Кудзінавай Ганны Васільеўны, 1931 г. н.). Прыведзены прыклад – яскравы доказ магічнай скіраванасці абрадавай стравы – куцці, пацвярджэнне тэзіса залежнасці гаспадарчага жыцця чалавека ад продкаў, якіх шанавалі і шчыра верылі ў тое, што яны будуць рэальна спрыяць добраму ўраджаю і дабрабыту.

У в. Іванаўка рытуал запрашэння марозу на калядную вячэру адбываўся таксама на першую куццю, каб «мароз улетку не памарозіў нічога» (запісана ад Марозавай Ульяны Паўлаўны, 1931 г. н.). Як і ў вышэйназваных вёсках, з першай куццёй было звязана закліканне марозу і ў в. Кавалёў Рог. Звычайна гэты рытуал суправаджаўся наступным славесным прыгаворам: «Мароз, мароз, хадзі куццю есці, хадзі зімой, не хадзі летам, хадзі, як пцічкі не пяюць». Калі ў в. Іванаўка калядоўшчыкі казу не вадзілі, то ў в. Кавалёў Рог гэты абрад меў месца і выконваўся яго ўдзельнікамі, пераапанутымі ў цыганскае адзенне.

Паводле сведчанняў жыхароў в. Балсуны, «на перадкалядную вячэру – куццю – у нашай вёсцы не збіраліся. Елі поспую ежу» (запісана ад Болсун Кацярыны Якаўлеўны, 1919 г. н.). Абавязкова апаналі святочнае адзенне і рассыпалі па падлозе «гарбузовыя семачкі і лясныя арэхі», каб дзеці іх збіралі. Пры гэтым

прыгаворвалі: «Скачыце, дзеткі, скоранька, сабірайце, каб так і ў хляве прыгалі цяляткі, парасяткі» (запісана ў в. Балсуны ад Болсун Кацярыны Якаўлеўны, 1919 г. н.). У каляднай традыцыі жыхароў в. Бабічы таксама меў месца звычай сыпаць на падлогу семкі і «крышні», прыгаворваючы: «Скачыце, дзеткі, скоранька, здаровенька, як тыя цяляткі, жарабяткі». Паводле народных уяўленняў, як «хуценька і жвава дзеці збяруць гэтыя ласункі, такія хуценькія і здаровенькія будуць увесь год да наступных Каляд» (запісана ў в. Бабічы ад Карпоўскай Наталлі Ісакаўны). У в. Бяляеўка выконвалі аналагічныя абрадавыя дзеянні па зборы высыпаных на падлогу семак сланечніка і гарбуза, якія павінны былі сабраць дзеці. Як адзначылі мясцовыя жыхары, «шчасліўчыкам лічыўся той, хто набірае больш» (запісана ад Марозавай Т. І., 1922 г. н.).

З другой куццёй былі звязаны шлюбныя навагоднія варажбы, дзякуючы якім моладзь імкнулася даведацца пра сваю будучыню, атрымаць адказы на хвалюючыя пытанні, звязаныя з прагназаваннем лёсу, выбарам суджанай або суджанага.

Звернемся да некаторых узораў дзявочай варажбы:

1. «Ставім 4 місачкі, а ў гэтыя місачкі кладзем: у першую – пярсцёнак, у другую місачку – хлеб-соль, у трэцюю – вугаль, а ў чацвёртую – гліну. Накрываем платочкам і загадваем, штоб усе дзяўчаты адварнуліся. Мітусуем гэтыя місачкі, і потым дзяўчаты падходзяць чатыры і кожная выбірае сабе місачку. У каторай пярсцёнак папаў – у гэтым гаду яна замуж пойдзе, у каторай гліна – гэта, значыць, дасада, у гэтым годзе замуж не пойдзе; у каторай вугаль – гэта яе мужык будзе багаты, міліянер. А ў каторай хлеб-соль папаў – яна будзе ўсё жыццё і з хлебам, і з соллю жыць» (запісана ў в. Матнявічы ад Дзяржынскай Вольгі Пятроўны, 1932 г. н.).

2. «Хадзілі ноччу ў хлёў і лавілі курэй. Калі зловіш петуха, то ў гэтым годзе выйдзеш замуж, а калі курыцу, то будзеш яшчэ год у дзеўках» (запісана ў в. Нісімкавічы ад Гулевіч Тафілі Кузьмінічны, 1927 г. н.).

3. «У платочык клалі куццю, а калі лажылісь спаць, то клалі гэту куццю пад падушку і казалі такія словы: “З кім мне век векаваць, прыйдзі куццю маю даядаць”» (запісана ў в. Меркулавічы ад Садоўнікавай Н. П., 1928 г. н.).

4. «Ідуць у сарай і мацаюць карову, робіцца ўсё ў цемнаце. Якая за рогі схваціць, тая будзе добра жыць, а якая за зад, тая будзе бедна і плоха жыць» (запісана ў в. Роўкавічы ад Яўсеенка Вольгі Васільеўны, 1926 г. н.).

5. «Вешалі тры веніка: лахматы, сярэдні, голы. І патом у пацёмках выбіралі адзін з іх. Калі лахматы памацаў – жаніх багаты, калі сярэдні – жаніх сярэдняга дастатка, а калі памацаеш голы венік (голік), то і жаніх будзе голы, бедны» (запісана ў г. Чачэрска ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.).

6. «Яшчэ скакалі на качарге па дарозе. Хто многа снега заграбе качаргой, той за багатага і замуж выйдзе» (запісана ў г. Чачэрска ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.).

Адзначым, што выкананне абраду пераносу свячы на Каляды – адметная з’ява фальклору Чачэрскага раёна: «Трэцяя куця прыпадала на 18 студзеня. У гэты дзень пераносілі свячу. Дарожкі засцілалі каўрамі, каб не ісці па зямле. Пераносілі ў суседнюю хату вялікую ікону і запальвалі свечку. У гэтай хаце бацюшка служыць, чытае малітвы. Свечка даўжна стаяць цэлы год у гэтай хаце да Хрышчэння. Па дарозе свечкай малявалі хрэсты дымам на дзверы» (запісана ў г. Чачэрска ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.). У в. Залессе, як правіла, старэйшыя жыхары выконвалі абрад пераносу свячы, а маладыя шчадравалі. Напрыклад, у в. Бабічы менавіта пачатак калядных святкаванняў быў звязаны з абрадам пераносу свячы: «На першы дзень Каляд людзі не пралі, так ішло служэнне. Усе людзі знаходзіліся на свячы (на служэнні)» (запісана ад Карпоўскай Наталлі Ісакаўны).

На трэцюю куццю абавязкова рабілі маленькія драўляныя крыжыкі, якія прынята было «кідаць у вядро з вадой»: «Раннем ідзеш за вадой, кідаеш у вядро той крэсцік. Каля калодзежа яго

вымаеш, умесце з вадой чэрпаеш чужы крэсцік, а свой кідаеш у калодзеж. Прыносілі вывуджаны крэсцік да хаты і ставілі каля іконы» (запісана ў в. Бабічы ад Карпоўскай Наталлі Ісакаўны). Паводле сведчанняў інфармантаў з п. Гацкое, таксама на трэцюю куццю рабілі крыжыкі, «крыжыкі з лучынак і кідалі ў калодзеж. Той дзеўцы, якая ранкам пойдзе за вадой і дастане той крыжык, будзе добры год. Крыжык потым лажылі на кут» (запісана ад Гулевіч Тафілі Кузьмінічны, 1927 г. н.).

Абрад пераносу свячы ў в. Бяляеўка адбываўся, пачынаючы «з вечара 18 снежня і 19 снежня поўны дзень»: «У той хаце, дзе знаходзіцца свеча, гаспадыня з 7 гадзін вечара запальвала свечу. Усе людзі збіраліся ў гэту хату. Перад тым, як зайсці ў хату, на парозе абавязкова хрысціліся, потым праходзілі далей. Усе, хто прыходзіў, неслі на свечу дары. Неслі рушнікі, платкі, кукі матэрыі, свечы. Абавязкова на свечу шылі новае адзенне. Прыгожа яе ўбіралі, яна выглядала, як лялька, росту невялікага – сантыметраў 50. Свеча павінна стаяць на куце, саломе сцеліцца пад абрус, дзе стаіць свеча. З шасці гадзін вечара пачыналі маліцца Богу, чыталі малітвы ўсю ноч» (запісана ад Атрошчанка М. П., 1923 г. н.). Саломе, на якой стаяла свеча, надавалася магічнае значэнне. Яе клалі пад стрэхі сваіх хлявоў. Лічылася, што «гэту хату і ўсю гаспадарку абойдзе маланка, абойдуць усе хваробы. Гэты дом будзе засцярожаны ад нячыстай сілы». У мясцовай традыцыі падчас выканання гэтага абраду быў вядомы звычай абракацца таму чалавеку, у якога хварэе дзіця або «якое-небудзь гора трапіла да гаспадароў» (запісана ад Атрошчанка М. П., 1928 г. н.).

У в. Залессе абрад пераносу свячы па часе выконваўся разам з абрадам шчадравання – 13 студзеня (на святое Васілле). У структуры мясцовага абраду можна вылучыць наступныя моманты: прыбіранне хаты і ўпрыгожванне свячы, выкуп наведвальнікамі сваіх мінулагадніх падарункаў («Цалуюць абраз, вешаюць дару на абраз, купляюць сваю дару мінуўшага года» (запісана ад Антончыкавай Лідзіі

Ніканораўны, 1929 г. н.)), запальванне кожным з прысутных свечкі, «багаслужэнне», цырымонія пераносу свячы, сустрэча ўдзельнікаў абраду гаспадыняй хаты, куды пераносяць свячу, запрашэнне прысутных на абед, чытанне малітваў. Абрад «пераносу свячы» звязаны, як пацвердзілі інфарманты, з рознымі святамі, адлюстроўвае ў дадзеным выпадку клопаты жыхароў пра будучы ўраджай, іх імкненне захаваць сямейны дабрабыт. Калі ж пераносілі свячу з адной хаты ў другую, то «дарогу сцелюць саломай: калі кладуць “дару” (хустку), праз год яе можна забіраць і тады не будзе балець галава» (запісана ў в. Залессе ад Антончыкавай Лідзіі Ніканораўны, 1929 г. н.).

Паводле ўспамінаў Суворавай Л. А., 1949 г. н., з в. Іпалітаўка, «перанос свячы» быў звязаны са святым Міколам: «Рабілі вячэру, маліліся, прыносілі к свячэ грошы, потым 19 снежня ў абед пераносілі свячу к другому гаспадару».

Традыцыйны абрад калядавання на тэрыторыі Чачэрскага раёна меў свае лакальныя адметнасці, звязаныя, у прыватнасці, са з'яўленнем новых элементаў у яго структуры. Напрыклад, у в. Матнявічы пацвердзілі, што ў каляднай свіце ўдзельнічалі людзі, пераапанутыя ў цыган, да якіх гаспадары звярталіся з просьбай, «штобы паскакалі што-небудзь цыганскае». У карагодзе, які вадзілі гаспадары з цыганамі, спявалі песню «Цыганачка Ганна»:

Ты, цыганачка Ганна,
Тваё лічанька гарна,
А ці цябе цыган маляваў,
Чорныя бровачкі дараваў
(запісана ад Дзяржынскай Вольгі
Пятроўны, 1932 г. н.).

У в. Роўкавічы калядоўшчыкаў таксама называлі цыганамі, некаторыя ўдзельнікі каляднай світы былі ў масках лісы, сабакі, ваўка. Абрад калядавання (шчадравання) адбываўся

Ўвечары 6 студзеня на першую куццю: «Увечару хадзілі па хатах цыгане. Яны спявалі, гралі на гармошках, танцавалі. За эта хазяеў кашы даваў ім і яшчэ чаго-небудзь» (запісана ад Яўсеенка Вольгі Васільеўны, 1926 г. н.). У в. Халочча абрад шчадравання меў назву «хадзіць па цыганам» і выконваўся рознымі полаўзроставымі гуртамі: «Шчадраваць хадзілі на стары Новы год з 13 на 14 январа. Хадзілі дзеці, узрослыя, парні і дзеўкі» (запісана ад Халязнікавай Матроны Мартынаўны, 1923 г. н.).

З трэцяй куццёй у в. Іванаўка быў звязаны абрад хаджэння са звяздой: «А на ўтра, ужо на Хрышчэнне, са звяздой хадзілі» (запісана ад Кудзінавай Ганны Васільеўны, 1931 г. н.).

Асабліваасцю калядавання ў в. Матнявічы з'яўляецца «ваджэнне жураўля»: «Пацана вадзілі, надзявалі шубку, а ў рукаў выцягваў ён руку, на канцы рукава засоўвалі верацяно, яго выкрашвалі краснай краскай, як быццам клюў. Хлопец паднімаў высока руку, як журавель, і шавяліў рукой, і дзяўбаў зярно. За гэта хазяева дарылі яму дары. Журавель курлыкаў, выконваў песні, а калі ўставаў, тады яму падносяць водкі, каб адужаў» (запісана в. Матнявічы Чачэрскага раёна ад Дзяржынскай Вольгі Пятроўны, 1932 г. н.). У структуры мясцовага калядна-навагодняга комплексу важнае месца адводзілася гульням. Асабліва папулярнай была гульня «Трыфан».

Падчас абраду шчадравання ў в. Бабічы «вадзілі каня» («Каня водзяць, рабілі яго так: становяцца два чалавекі, іх посцілкай накрываюць, паздраўляюць хазяяў з Новым годам:

А ў вашым саду зелен дуб стаіць,
А на том дубе сіз арол сядзіць,
Святы вечар добрым людзям.
А тудой ішоў хлопчык з ружжом.
– А не бі, хлопец, сізага арла,
А ідзі, хлопец, ты да караля,
Дасць табе кароль варанага каня,

Варанога каня, сіленькі жупан,
 Сіленькі жупан, а ты, хлопчык, пан.
 Святы вечар добрым людзям»

(запісана ў в. Гурыны Мазырскага
 раёна ад Лаўрыноўскай Ганны
 Міхайлаўны, 1929 г. н. (раней
 пражывала ў в. Бабічы Чачэрскага
 раёна)).

Мясцовай асаблівасцю калядных святкаванняў у
 вышэйназанавай вёсцы быў звычай на трэцюю куццю
 («крашчэнскую») вадзіць казу і «насіць бусла», якога ў народзе
 называюць грэшнікам: «Бог сабраў саранчу ў мяшэчак, казаў,
 каб не развязвалі, а бусел развязаў, і рассыпалась нечысць
 па зямле» (запісана ў в. Гурыны Мазырскага раёна ад
 Лаўрыноўскай Ганны Міхайлаўны, 1929 г. н. (раней пражывала
 ў в. Бабічы Чачэрскага раёна)).

Паводле ўспамінаў Балыковай Марыі Ігнатаўны, 1909 г. н.,
 з в. Нісімкавічы, «у навагодні вечар ходзяць па шчодрах,
 сабіраюцца дзеўкі і хлопцы, ходзяць і шчадруюць. Падойдуць
 к хазяіну пад акно, спросят, можна шчадраваць ці не. Лічылася
 палезным для ската, калі дзеўкі пелі пад акном».

У сапраўдным тэатралізаваным спектаклі, які разыгрывалі
 калядоўшчыкі, цэнтральнае месца займалі песні-
 велічанні, адрасаваныя хлопцу і дзяўчыне. Устойлівым у
 мясцовай песеннай каляднай традыцыі з'яўляецца даволі
 распаўсюджаны сюжэт, звязаны з «павай», якая «пер'е раяла»,
 а таксама з дзяўчынай, што «пер'е збірала..., вянок віла» і ў
 танку (карагодзе) выбірала сабе суджанага:

Па двару, двару па шырокаму,
 Святы вечар добрым людзям.
 Пава лятала, пер'е раяла,
 Святы вечар добрым людзям.

Вышла дзевачка, пер'е збірала,
 Святы вечар добрым людзям.
 Пер'е збірала, у рукаў клала,
 Святы вечар добрым людзям.
 З рукава брала, вянок віла,
 Святы вечар добрым людзям.
 Звіўшы вянок, пайшла ў танок.
 Святы вечар добрым людзям.

(запісана ў в. Бабічы ад Покусавай
 Паліны Барысаўны, 1923 г. н.).

У калядным песенным рэпертуары жыхароў Чачэрскага раёна былі шырока распаўсюджаны і песенныя варыянты-велічанні ў адрас дзяўчыны на сюжэт «Ой, ясна, красна каліна ў лузе»:

Ой, ясна, красна каліна ў лузе,
 Святы вечар.
 А яшчэ ясней Алеська ў мамкі,
 Святы вечар.

Па двару хадзіла – весь двор красіла,
 (запісана ў в. Матнявічы ад
 Дзяржынскай Вольгі Пятроўны
 1932 г. н.).

У прыведзеным тэксце гучаць шлюбныя матывы, вобраз дзяўчыны паэтызуецца, паказваецца яе выключная прыгажосць. Абходныя гурты калядоўшчыкаў, як паведамлілі жыхары в. Меркулавічы, хадзілі з казой і насілі зорку з «рознакаляровымі вугламі, а ў сярэдзіне – свечка». Пры гэтым выконвалася песня:

Вот мы к вам ідзем
 І казу вядзем.
 Го-го-го, каза,

Го-го-го, шэрая!
 Ну-тка, козанька,
 Павярніся так.
 Па новаму дому
 Расхадзіся так!

(запісана ў в. Меркулавічы ад
 Садоўнікавай М.П., 1928 г. н.).

Паводле ўспамінаў Дзяржынскай Вольгі Пятроўны,
 1932 г. н., з в. Матнявічы, калядоўшчыкі выкарыстоўвалі ў
 якасці «звязды ікону Божай Мацеры, убраную ў вышываны
 ручнік», спявалі песню «Хрыстос нарадзіўся»:

Сёння ва ўсім свеце нова навіна:
 Прасвятая Дзева сына радзіла.
 Хрыстос нарадзіўся –
 Увесь свет узвесяліўся
 На вашым двары (2 р.).

У вечар перад Новым годам у в. Меркулавічы дзяўчаты і
 хлопцы выконвалі жартоўныя шчадроўныя песні:

Шчадравала, шчадравала,
 Пад аконца заглядала,
 Што ты, бабка, напаякла,
 Прынясі нам да акна.
 Што гарача, то-то вам,
 Што халодна, то-то нам.
 Залезь, дзедка, на драбінку
 Ды адрэж нам саланінку.
 А ты, бабка, не пытай,
 Ды добру каўбаску дай.
 Вазьмі нажа вострага,
 Адрэж сала тоўстага

(запісана ад Садоўнікавай М. П.,
 1928 г. н.).

Шматлікія прыкметы і павер'і, звязаныя з зімовымі абрадамі і звычаямі, адлюстравалі назіральнасць, удумлівасць, кемлівасць мясцовых жыхароў, іх любоў да прыроды, імкненне растлумачыць таямніцы прыродных з'яў.

Калі гаварыць пра адметныя асаблівасці мясцовага калядна-навагодняга комплексу, то варта адзначыць, што гэта абрад ваджэння жураўля і пераапрананне калядоўшчыкаў у цыган (в. Матнявічы), звычай «бегаць па цыганнях» (в. Палессе), хаджэнне калядоўшчыкаў з канём (в. Бабічы), выкарыстанне ў якасці «звязды» іконы Божай Мацеры, навагодняе хаджэнне «па шчодрах» (в. Нісімкавічы), звычай на трэцюю куццю вадзіць казу і «насіць бусла» (в. Бабічы), спалучэнне абраду калядавання (в. Залессе) і абраду пераносу «свячы» ў в. Бабічы (13–14 студзеня пераносілі «свячу»). Што да апошняга, то гэты абрад, напрыклад, у вёсках Бяляеўка, Валосавічы, Каменка, Рудня Барталамееўская, Іпалітаўка атрымаў назву прыстольнага свята і выконваўся 19 снежня (на Міколу). З абрадавымі дзеяннямі, скіраванымі на ўшанаванне «свячы», былі звязаны надзеі вяскоўцаў засцерагчы сваю хату, гаспадарчыя пабудовы ад маланкі, ад хвароб, ад уздзеяння нячыстай сілы. Падарункі, прынесеныя іншымі людзьмі ў тую хату, дзе знаходзілася «свяча», мелі сімвалічнае значэнне паратунку ад розных няшчасцяў.

Зімовыя свята заканчваліся Масленіцай, якую звычайна адносяць да абрадаў пераходнага перыяду. Масленічная абраднасць Чачэршыны ўключала наступныя структурныя элементы: выпечка бліноў і частаванне імі ўсіх прысутных, прывязванне калодкі да нагі нежанатага хлопца («Было так, што калі хлопец не жэніцца да 25 гадоў, то яму на нагу прывязвалі калодку. Усе над ім пацяшаліся» (запісана ў г. Чачэрска ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.)), спальванне саламянага пудзіла, якое сімвалізавала зіму («Каля рэчкі ставілі чучала з саломы і спальвалі яго, як бы чучала – гэта зіма, яго спальваюць – растапляюць снег, а значыць, хутка

прыйдзе вясна» (запісана ў г. Чачэрска ад Буланавай Марыі Макараўны, 1926 г. н.)), абход двароў з мэтай віншавання тых маладых людзей, якія ўзялі шлюб («Збіралася моладзь, каталася на арэях, віншавалі маладажонаў» (запісана ў в. Покаць ад Дзюванавай Марыі Сцяпанаўны, 1929 г. н.)).

Паводле сведчанняў Балыковай Марыі Ігнатаўны, 1909 г. н., з в. Нісімкавічы, «Масленіцу ў нас святкавалі весела, развітваліся з зімою, а сустракаліся з вясною», менавіта на Масленіцу «добры гаспадар аб'езджаў каня, лічылася, што тады конь будзе здаровы». У апошні дзень Масленіцы «палілі пудзіла, а потым попел раскідвалі на полі, каб яно радзіла добры ўраджай». Лахцерава Таццяна Дзмітрыеўна, 1932 г. н., з в. Бабічы, пацвердзіла факт бытавання абраду «Калодкі» на Чачэрсшчыне: «Быў звычай хлопцам ці мужчынам у гадах, якія яшчэ не ажаніліся, вешаць на шыю калодку, і хлопец павінен быў хадзіць цэлы дзень з калодкай. Калодкай магло быць палена ці на шыю вешалі ключ на вяроўцы».

Звычай аб'язджаць коней на Масленіцу – адзін з найбольш важных кампанентаў у структуры абрадавага комплексу ў в. Чырвоны Бор («На Масленіцу добры гаспадар аб'езджаў каня, лічылася, што тады конь будзе здаровы» (запісана ад Жлобы Н. Я., 1928 г. н.)). Аграрна-магічнае значэнне надавалі попелу, што заставаўся пасля спальвання пудзіла на кастры ў апошні дзень Масленіцы. Верылі, што раскіданы на полі попел паспрыяе добрай ураджайнасці нівы («У апошні дзень Масленіцы палілі пудзіла, а потым попел раскідвалі па полі, каб яно радзіла добры ўраджай» (запісана ў в. Чырвоны Бор ад Жлобы Н. Я., 1928 г. н.)). Паводле ўспамінаў жыхароў в. Бабічы, «пасля спальвання пудзіла попел раскідвалі на палі, шчоаб быў добры ўраджай» (запісана ад Ярэнні Станіславы Іванаўны, 1927 г. н.).

Святкаванне Масленіцы ў в. Халочча ўключала такія абрадавыя моманты, як застолле з блінамі, ваджэнне карагодаў, выкананне песень. «Гасцей прыглашалі, хадзілі з хаты ў

хату, банкетавалі. З Масленіцы ажыдалі Пасху» (запісана ў г. Жыткавічы ад Халызнікавай Матроны Мартынаўны, 1923 г. н., перасяленкі з в. Халочча Чачэрскага р-на).

Асэнсаванне экспедыцыйных матэрыялаў па зімовай і масленічнай абраднасці дазваляе пераканацца ў адметным характары бытавання асобных абрадавых з'яў, іх непаўторнай мясцовай спецыфіцы нават у межах аднаго раёна.

КРЫНІЦЫ І ЛІТАРАТУРА

1. Узроўні агульнасці фальклору ўсходніх славян / Л. П. Барабанава, Г. А. Барташэвіч, К. П. Кабашнікаў і інш. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 477 с.

REFERENCES

1. BARABANAVA Liudmila, Galina BARTASHEVICH, Kanstantsin KABASHNIKAV, et al. *The Levels of Commonness of the Eastern Slavs Folklore*. Minsk : Navuka i tekhnika, 1993, 477 pp. [in Belarusan].

SUMMARY

The article is based on rich authentic folklore-ethnographic material recorded in field expeditions to Chachersk district. New Year celebrations and Pancake week ceremonies and customs are characterized. The authoress gives interesting examples confirming the specific features existence in winter ceremonies and the Shrovetide celebration.

Among the local peculiarities of the New Year's carol-singing and Christmas complex, such ritual moments as a crane driving and carollers dressing as gypsies (the village of Matnevichi), 'running around gypsies' (the village of Polesie), 'driving a horse' (the village of Babichi), a 'star' icon use of God Mother, the New Year's walk 'in generosity' (the coun-

tryside of Nisimkovichi), the custom of a third goat driving and 'carrying a stork' (the countryside of Babichi), the carol-singing rite combination (the countryside of Zalesie) and the rite of transferring the candle to the countryside of Babichi are studied in the article. As for the last rite, related to the candlestick, in the villages of Belyaevka, Volosovichi, Kamenka, Rudnya Bartolomeevskaya, Ippolitovka, it is called the wake and is celebrated on December, 19th. The symbolism of ritual actions associated with the candle transferring corresponds to the apotropaic magic manifestation. Local inhabitants believe that performing this rite, they can protect their home from lightning, the supernatural effects of evil spirits, and ensure health for themselves and family members. The tradition to bring a candle to the house is located. It has a symbolic meaning as an amulet against any misfortune.

On the Pancake week the ceremony structure, in addition to the traditional components, is associated with pancakes baking and scarecrows burning on a bonfire. The 'Kolodka' rite is also known. Its semantics is connected with the punishment of those young people who haven't got married and create a family in time.

Keywords: folklore, folk calendar, rite, ritual complex, Shrovetide, local peculiarity, custom, traditions, divination.